XXII
3721

De stichting van het Regentschap Krawang en Krawangs eerste Regent

door

R. Dr. D. ASIKIN W. K.

Overgedrukt uit het Tijdschrift
voor Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde
Deel LXXVII – Jaarg. 1937 – Afl. 2.

Dipindai dengan CamScanner

Dipindai dengan CamScanner

Dipindai dengan CamScanner

XXII
3721

De stichting van het Regentschap Krawang en Krawangs eerste Regent

door

R. Dr. D. ASIKIN W. K.

Overgedrukt uit het Tijdschrift
voor Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde
Deel LXXVII – Jaarg. 1937 – Afl. 2.

Dipindai dengan CamScanner

Item ID: 1010232074

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

Tanggal : 30 Maret 2012
No. Induk : 25621/PN-MUSEUM/'12
BIB - ID : 0010-44052660
Beli / Hadiah : Ex. Museum

Rp 258.100

Dipindai dengan CamScanner

XXII
3721

De stichting van het Regentschap Krawang en Krawangs eerste Regent

door

R. Dr. D. ASIKIN W. K.

Overgedrukt uit het Tijdschrift
voor Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde
Deel LXXVII – Jaarg. 1937 – Afl. 2.

Dipindai dengan CamScanner

Dipindai dengan CamScanner

XXII
3721

De stichting van het Regentschap Krawang en Krawangs eerste Regent

door

R. Dr. D. ASIKIN W. K.

Overgedrukt uit het Tijdschrift
voor Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde
Deel LXXVII – Jaarg. 1937 – Afl. 2.

Dipindai dengan CamScanner

Item ID: 1010232074

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

Tanggal	: 30 Maret 2012
No. Induk	: 25621/PN-MUSEUM/'12
BIB - ID	: 0010-44052660
Beli / Hadiah	: Ex. Museum

Rp 258.100

Dipindai dengan CamScanner

De stichting van het Regentschap Krawang en Krawangs eerste Regent

door

R. Dr. D. ASIKIN W. K.

Luidens de traditie zou het regentschap Krawang tijdens de regeering en op last van Soeltan Agoeng van Mataram (1613—1646) zijn gesticht. Traditie en historie komen daarin overeen, dat de eerste regenten van Krawang afstammelingen waren van het regentengeslacht van Kartaboemi van Galoeh [1]).

Ter orientatie lijkt het ons niet ondienstig om hieronder de „genealogie van het regentengeslacht van Kartaboemi" aan onze bespreking te doen vooraf gaan. Daaromtrent mochten we van R. Rg. M. Soerianatanagara, Patih van Tjiamis, de volgende gegevens ontvangen. Zij zijn ontleend aan de Galoeh'sche traditie en luiden als volgt:

1. Praboe Siliwangi, Vorst van Padjadjaran. Gehuwd met Ratoe Ambet Kasih, dochter van Gedeng Sindangkasih. De koperen beelden van Praboe Siliwangi en Ratoe Ambet Kasih behooren tot de poesaka (erfstukken) van Talaga [2]).

2. Ratna Kedaton Baliklajar (dochter), gehuwd met Soenan Kaboearan, zoon van Praboe Banjak Tjitra [3]).

3. Praboe Poetjoek Oemoem van Banten Girang.

De traditie van West-Java kent verschillende Poetjoek-Oemoem's, z.a. die van Banten Girang, Padjadjaran, Oedjoengkoelon; van Talaga, Galoeh en Soemedang. De legende laat hen, elk in zijn

---

[1]) Zooals bekend telde Galoeh oudtijds 4 regentengeslachten, t. w.: 1 Imbanagara, 2 Kawasen, 3 Oetama, 4 Kartaboemi (Bodjonglopang).

[2]) Zie F. C. WILSEN, *Oudheden van Cheribon*, T.B.G. IV p 146.

[3]) Vergelijk HAGEMAN, *Geschiedenis der Soendalanden*, in T.B.G. XVI p. 240.

Dipindai dengan CamScanner

XXII 37/21

gebied, een voorname rol spelen bij den overgang van den ouden Hindoeschen godsdienst tot den Islam. Wat betreft den Poetjoek Oemoem van de Kartaboemische stamlijst lijkt het ons aannemelijk dezen te vereenzelvigen met dien van Talaga, die, gelijk de traditie wil, kort na zijn onderwerping en islamiseering door Soenan Goenoeng Djati van Tjirebon, zou zijn komen te overlijden en begraven werd nabij Sindangkasih, het gezagsgebied van Gedeng Sindangkasih, den vader van Ratoe Ambet Kasih, zijn grootmoeder [1]).

4. Praboe Haoer Koening van Noesa Herang.

Volgens Hageman t.a.p. zou R. K. Baliklajar getrouwd zijn met Sanhyang Mentel. Uit dit huwelijk zou gesproten zijn Praboe Tjakralarang, de vader van Vorst Sanhyang (Koning Samian der Portugeesche berichten), den laatsten Vorst van Padjadjaran. Deze vorst sloot op 21 Augustus 1522 een verbond met de Portugeezen tegen de in macht opkomende Mooren, d. z. de Mohammedanen, waarschijnlijk onder den legendarischen Kean Santang [2]).

5. Maradja Tjipta, Sanhyang di Galoeh (Poetra Pinggan-Bagolo).

6. Tandoeran Ageung (dochter), gehuwd met Praboe di Moentoer, een zoon van Geusan Oeloen van Soemedang. Deze Praboe di Moentoer droeg den naam van Dalem Kartaboemi I. Hij was de schoonvader van Sang Adipati Panaekan van Imbanagara, den eersten Mataramschen landvoogd over Galoeh (sinds 1595) [3]).

7. Dalem Kartaboemi II (Dipati Singadiredja).

8. Dalem Kartaboemi III of Singaprabangsa I.

9. Dalem Kartaboemi IV of Singaprabangsa II van Pager Goenoeng. Volgens de traditie zou deze de eerste regent van Krawang geweest zijn: Dipati Kartaboemi I van Krawang.

10. Dalem Kartaboemi V of Singaprabangsa III, gehuwd met Adjeng Asrinagara, dochter van Djangpati Djangbaja van Tjiamis. Hij was de Panembahan Singaprabangsa of Dipati Kartaboemi II van de Krawangsche traditie.

11. Raden Wirasoeta, Boepati van Tjiantjang, gehuwd met Adjeng

---

[1]) C. M. PLEYTE, *Het jaartal op den Batoe-toelis bij Buitenzorg*. T.B.G. LIII p. 188-190.

[2]) Vergelijk W. FRUIN-MEES, *Geschiedenis van Java* II p. 13-14; H. DJAJADININGRAT, *Critische Beschouwing van de Sadjarah Banten* p. 73.

[3]) Vergelijk K. F. HOLLE, *Snippers van den regent van Galoeh*. T.B.G. XXVII p. 114-117.

KON. BAT. GENOOTSCHAP VAN

Dipindai dengan CamScanner

Galoeh, dochter van R. A. A. Pandji Djajanagara, regent van Imbanagara.

Deze Raden Wirasoeta was de latere Toemenggoeng Panatajoeda I van Krawang. Omtrent dezen Panatajoeda en de op hem volgende regenten van Krawang leze men Dr. F. de Haan, *Priangan* I, Personalia p. 146-149.

Luidens de traditie was de eerste regent van Krawang dus de grootvader van Raden Wirasoeta, d.i. Dalem Kartaboemi IV van Pagar Goenoeng uit de Galoehsche stamlijst. De desbetreffende traditie luidt als volgt:

„Na de demping van den Soendaschen opstand, onder den Dipati Oekoer van Bandoeng, in het laatst van 1632, zou zich ten Oosten van de Tjitaroem een zekere Bantensche Pangéran Pager Agoeng (Nageragoeng), in het Krawangsche hebben gevestigd. Dit beteekende een invasie van de zijde van Banten in het Mataramsche gebied. Op bekomen bericht daarvan zond de Vorst van Mataram (Sultan Agoeng) het opperhoofd van Wirosobo (Modjo-agoeng in Soerabaja), genaamd Ario Soerengrono, om zich naar Rangka Soemedang (Krawang) te begeven, teneinde den Bantenschen Pangéran van het Mataramsche gebied te verdrijven. Ario Soeréngrono toog met duizend huisgezinnen op weg door de Zuidelijke landschappen. Te Banjoemas gekomen, liet hij aan de rivier Serajoe 300 huisgezinnen achter, met de bedoeling om er zich later te vestigen en om verdere communicatie met Mataram te onderhouden. Vervolgens trok hij verder Noordwaarts over Tegal, Brebes, Tjirebon en daarna Westwaarts over Indramajoe, tot hij in een streek kwam, waar tamarindeboomen groeiden. Hier liet hij een nederzetting achter van 400 gezinnen. Deze nederzetting kreeg den naam van „Tjiasem".

Met de overigen trok hij op tegen den Pangéran Pageragoeng, die hem naar het schijnt te machtig was. Hij kwam althans met hem overeen, om zijn verblijfplaats, kampoeng Oedoeg-oedoeg, ongemoeid te zullen laten, terwijl hijzelf zich in den omtrek daarvan vestigde en drie dorpen stichtte, genaamd: Waringinpitoe, Parakansapi en Adiarsa. Op Adiarsa vestigde hij zich voor vast, zonder den Vorst van Mataram verder iets van zich te laten weten. In 1834 zouden er nog afstammelingen van Ario Soeréngrono in Adiarsa hebben bestaan.

Dipindai dengan CamScanner

De Vorst van Mataram, niets vernemende van Ario Soerèngrono, beval toen den Dipati van Kartaboemi om met duizend huisgezinnen eveneens naar Rangka Soemedang te trekken, teneinde de Bantammers van daar te verdrijven en vervolgens aldaar een volksplanting te stichten. Dipati Kartaboemi tastte Pangéran Pageragoeng aan en verdreef dezen van Oedoeg-oedoeg tot Westwaarts van de Tjitaroem. Zelf vestigde hij zich te Oedoeg-oedoeg. Aan de overgebleven Bantammers gaf hij, op voorwaarde van algeheele onderwerping aan zijn gezag, toestemming om aldaar gevestigd te blijven. Daardoor werd de volksplanting zeer vergroot, doch ook werd de bevolking aldaar zeer gemengd, wat betreft ras, taal, zeden en gewoonten: Soendaasch, Bantamsch, Galoehsch (Mataramsch ?).

Intusschen stichtte Pangéran Pageragoeng aan de overzijde van de Tjitaroem een nieuwe vestiging, genaamd „Pamojanan", en rustte zich uit tot een nieuwen strijd tegen Dipati Kartaboemi. Deze voorkwam hem in zijn voornemen en tastte hem het eerst in zijn nieuwe negorij aan, waarbij Pangéran Pageragoeng een beslissende nederlaag werd toegebracht. In dezen strijd werd zoo hevig gevochten, dat het bloed der strijdenden het water van een riviertje geheel rood kleurde, waarom de rivier voortaan den naam kreeg van „Tjibeureum". In dit gevecht liet Pangéran Pageragoeng het leven. Het hoofd werd hem van den romp geslagen. Met dit hoofd als bewijsstuk toog Dipati Kartaboemi naar Mataram om den Vorst kennis te geven van zijn volbrachte zending. Te Oedoeg-oedoeg liet hij als zijn tijdelijken plaatsvervanger zijn broeder Dalem Kandoeroean Tambak Baja achter, met de opdracht om in den tusschentijd een plaats uit te zoeken voor de stichting van de hoofdnegorij. D. K. Tambak Baja vond die op een plek, waar twee nagasari-boomen (Accasia Farnesiana) werden aangetroffen. Zoo ontstond het tegenwoordige Krawang. De twee nagasari-boomen werden in 1834 nog gezien. Thans is daarvan niets meer overgebleven.

Te Mataram aangekomen werd Dipati Kartaboemi door den Vorst aangesteld tot Wadana van het veroverde gebied en beloond met de kris „Karosindjang". Deze kris is poesaka geworden van zijn huis en zou in 1843 nog in het bezit zijn geweest van zijn nazaat Adipati Panatajoeda van Brebes.

Op zijn terugreis van Mataram naar Krawang kwam hij echter

Dipindai dengan CamScanner

te Galoeh, in zijn oorspronkelijk regentschap, te overlijden. De Vorst van Mataram benoemde toen zijn zoon, Panembahan Singaprabangsa, tot opvolger in Krawang, met naam en titel van zijn vader: Dipati Kartaboemi II. De hoofdnegorij Krawang werd door hem gesticht en ingewijd.

De Krawangsche traditie vermeldt verder, dat er in het gezagsgebied van Dipati Kartaboemi II, in de desa Karang, een afstammeling woonde van den Dipati Oekoer van Bandoeng, die te Mataram wegens den bekenden Oekoerschen opstand ter dood was veroordeeld. Deze man, genaamd Panembahan Karang, weigerde zich aan het gezag van Dipati Kartaboemi II te onderwerpen. Met kracht van wapenen trachtte Dipati Kartaboemi hem toen tot gehoorzaamheid te dwingen. Panembahan Karang kwam daarbij echter te sneuvelen. Zijn kinderen en familieleden namen de vlucht en zochten en vonden een schuilplaats en bescherming bij Ario Soeréngrono.

Deze was overeenkomstig de beslissing van den Vorst van Mataram in rang ondergeschikt aan Dipati Kartaboemi II. Over deze achterstelling was Ario Soeréngrono niet weinig ontsticht en met afgunst en wrok in het hart wenschte hij niets liever dan den ondergang van het huis van Kartaboemi. De gelegenheid daartoe was toen gunstig. Met Toemenggoeng Wirabaja, een neef van Kartaboemi's vrouw, smeedde hij een samenzwering om Dipati Kartaboemi II van het leven te berooven. En zoo werd deze op verraderlijke wijze omgebracht.

Ario Soeréngrono werd daarbij dus gedreven door afgunst en wrokgevoelens, Toemenggoeng Wirabaja hoopte de plaats van Kartaboemi II te zullen innemen. Beiden werden echter in hun verwachtingen teleurgesteld. De Vorst van Mataram, met het voorgevallene in kennis gesteld, benoemde Raden Wirasoeta, den zoon van den vermoorden Kartaboemi, tot opvolger van zijn vader, met den naam en den titel van „Toemenggoeng Panatajoeda". Tevens werd dezen nieuwbenoemden functionnaris door den Vorst gelast om voortaan de belangen van zijn regentschap voor te dragen bij den Gouverneur-Generaal te Batavia, daar Krawang door den Vorst aan de Compagnie was afgestaan. Sedert is dit gewest niet meer onder Mataram gerekend geworden [1]". Aldus de overlevering.

---

[1]) Vergelijk HAGEMAN *o.c.*, T. B. G. XVI.

Op deze traditioneele gegevens mogen we de volgende historische aanteekeningen maken.

1. Dat de eerste regenten van Krawang van Galoeh afkomstig zijn moge blijken uit den brief van Toemenggoeng Panatajoeda, Daghregister 9 November 1690 en uit de door hem zelf gemaakte aanspraken op eenige landschappen van het oude regentschap Kartaboemi in Galoeh [1]).

2. Toemenggoeng Panatajoeda vermeldde in zijn brief van 1 Februari 1691 aan de Bataviaasche regeering, dat zijn grootvader in Galoeh gestorven was en in het dorp Pamotan, Pasaoeran begraven ligt [2]). Dit graf weet de bevolking van Tjiamis met zekerheid aan te wijzen en wel als het graf van Dalem Kartaboemi IV van Pager goenoeng, den eersten regent van Krawang.

3. Zoowel Toemenggoeng Panatajoeda als zijn vader hebben inderdaad als regenten van Krawang gefungeerd.

Toemenggoeng Panatajoeda heette in D.(agh-Register) 27 Juli 1678: „Regent te Tjiprage"; in D. 14 Januari 1679: „Opperregent van Chebet [Tjibehet]" en D. 16 Juni 1679: „Opperregent van Krawang". Bij resolutie 7 Juli 1679 werd hem de titel van Toemenggoeng verleend en was hij „Regent van Chebet off Crawang" Zijn regeeringszetel was Krawang (Babakan = Kartajasa = Telokboenoet [3]). Hij was de eerste compagniesregent van Krawang.

Zijn vader Dipati Kartaboemi II van Krawang of wel Dalem Kartaboemi V van de Galoehsche stamlijst, staat in de dagregisters van de Compagnie bekend onder den naam van Singaprabangsa. Volgens de stamlijst was hij Singaprabangsa III. D. 16 December 1659 wordt hij genoemd: „Gouverneur off Gebieder van Craoan (Krawang)". Hij ligt begraven te Indepalla (Dipalla) N.W. van Tjiparage (Krawang) [4]). Hij viel als slachtoffer van een moordaanslag in de periode, waarin het geheele koninkrijk Mataram, tijdens de regeering van Soesoehoenan Tegalwangi, onderhevig was aan heftige staatkundige beroeringen, ten gevolge

---

XVII p. 220-228; O. VAN REES, *Overzicht van de Geschiedenis der Preanger Regentschappen* p. 18-19; *Statistische aanteekeningen over Krawang*, T. N. I. 1839 I p. 434-440.

[1]) Vergelijk DE HAAN, *Priangan* III, Commentaren betreffende Bodjonglopang en Krawang. [2]) *Priangan* III p. 161. [3]) Vergelijk *Priangan* III, Krawang. [4]) *Ibidem.*

Dipindai dengan CamScanner

van den Madoereeschen opstand onder Prins Troenadjaja. Deze opstand vond een niet geringen weerslag ook in het Westelijk Java: Banten, Jacatra, Tjirebon, Soemedang, Krawang, Parakanmoentjang en Soekapoera. Daarbij stond Soemedang, onder protectie van de Compagnie, aan den eenen kant, tegenover Banten, Tjirebon en de overige Soendalanden, misschien met uitzondering van Batoelajang. Krawang met Pamanoekan vormde daarbij het voornaamste krijgstooneel [1]).

3. In tegenstelling tot de traditie staat in de geschiedenis als moordenaar van Dipati Kartaboemi II van Krawang vermeld een zekere Natamanggala, een Javaansch avonturier van Demak. Hij zou een partijganger van Troenadjaja zijn geweest. Of gezegde Natamanggala den moord op Dipati Kartaboemi II al dan niet op instigatie van Aria Soeréngrono en Wirabaja bedreven heeft, is zonder meer niet uit te maken.

4. Den naam Ario Soeréngrono vinden we in de historie terug als Aria Wirasaba van Adiarsa. Door Aria Wirasaba werd Natamanggala aan kapitein Frederik Hendrik Muller overgeleverd en door dezen gevankelijk naar Batavia opgezonden, D. 18 November 1677. Te Batavia werd Natamanggala veroordeeld tot den marteldood (gloeiende tangen en radbraken), terwijl zijn medeplichtige Wangsanangga werd opgehangen (D. 14 Mei 1678).

5. Wirabaja behoorde in de beginperiode van het regentschap Krawang inderdaad tot de personen, die een historische rol speelden. Hij werd zelfs door kapitein Muller dd. 29 November 1677 tot Gouverneur of Opperhoofd van Krawang aangesteld, in de plaats van den overleden Dipati Kartaboemi II.

Overzien we bovenstaande historische aanteekeningen, zoo treft het ons, dat daarin nergens sprake is van den grootvader van Toemenggoeng Panatajoeda, Dipati Kartaboemi I, als eersten regent van Krawang, benoemd door Soeltan Agoeng van Mataram. Dr. De Haan zegt in Priangan III p. 162: „nergens blijkt, dat er twee personen van dezen naam (Singaprabangsa) kunnen zijn geweest", waaronder o.i. verstaan moet worden, dat de dagregisters van

---

[1]) *Priangan* I, Hoofdstuk III; *Priangan* II, Bijlagen VI-VII-VIII-IX-X-XI-XII; *Priangan* III, Hoofdstuk III.

Dipindai dengan CamScanner

het Kasteel Batavia alleen en uitsluitend Singaprabangsa, vader van Toemenggoeng Panatajoeda I, vermelden. De grootvader daarentegen wordt daarin nergens genoemd. De traditie vindt in dit opzicht in de historie dus geen nadere bevestiging.

Het is echter zeer wel mogelijk, dat de historische gegevens uit dien tijd, dat wil in dit geval zeggen de Compagniesberichten betreffende de inwendige aangelegenheden van Krawang, nog maar zeer onvolledig zijn. Krawang toch stond destijds nog onder de opperheerschappij van Mataram; de Compagnie had met de interne constellaties van Krawang en de overige Soendalanden niet dan slechts zijdelings en sporadisch eenige bemoeienis. Het zwijgen van de contemporaire dagregisters van het Kasteel van Batavia aangaande de uit de traditie overgeleverde werkdadigheid van Dipati Kartaboemi I in Krawang mag o. i. daarom geenszins als afdoend argument aangevoerd worden tegen de desbetreffende traditie.

Waar de dagregisters ter zake zwijgen, zijn wij voor ons doel, de historische interpretatie der gezegde traditie, aangewezen op eventueel bestaande authentieke gegevens van Inheemsche zijde. Als zoodanig meenen we te mogen beschouwen de piagem van den Rangga Gedé van Soemedang, verleend door den vorst van Mataram[1]). Deze piagem is de groote koperen plaat van Kandangsapi, terwijl de kleinere een piagem is van Dipati Singaprabangsa aan Ki Astrawadana en Ki Wanajoeda. Beide koperen

---

[1]) „Pénget ingkang piagem Ka(ng)djeng ing Ki Rangga Gedé ing Soemedang kagadehaken ing Si Astrawadana. Milané soen gadehi piagem, soen kongkon angraksa kagengan Dalem siti nagara-goeng, kilén wates Tjipami(ng)kis, wétan wates Tjilamaja, sirta soen kon anoenggoni loemboeng, isinipoen pari limang takes poe(n)djoel tiga welas djait. Wondéning pari sinamboet déning Ki Singapra(ba)sa. Basa kala tan angrawahi piagem, lagi lampahipoen Kai Joedabangsa, kaping kalih Ki Wangsataroena. Ingkang potoesan Ka(ng)dje(ng) Dalem ambakta tata titijang kalih éwoe; Wadananipoen Kai Singaprabangsa, kalih Ki Wirabasa, kang dipoen wadanakaken ing manira.

Sasangpoen katampi dipoen prenahaken ing Waringinpitoe lan ing Ta(n)djoe(ng)poera. Angraksa siti goeng boengas kilén. Kala noelis piagem ing dina Rebo tanggal ping sapoeloeh, sasi Moeloed taoen Alip. Kang anoelis piagem manira Anggaprana. ti. ti. I segi patoen, kang dipoen oetang ini loekoenkang . . . ."

Dipindai dengan CamScanner

piagems zijn reeds in 1888 door Dr. J. L. A. Brandes in T. B. G. XXXII, blz. 339 en volgg., beschreven en geinterpreteerd.

De groote piagem bevat de kennisgeving aan den Rangga Gedé van Soemedang betreffende de aanstelling van Dipati Singaprabangsa en Aria Wirabasa tot Wadana's van Krawang. Rangga Gedé kreeg den last hen resp. te Waringinpitoe en te Tandjoengpoera te installeeren, als de aanstellingsacten zouden zijn ontvangen. Deze acten zouden alsnog door Ki Joedabangsa en Ki Wangsataroena, die toen nog onderweg waren, aan den Rangga Gedé worden ter hand gesteld. Beide gezanten voerden met zich mede 2000 kolonisten, over wie de beide nieuwbenoemde wadana's het gezag zouden voeren. Beide wadana's hadden tot taak de bewaking van een groot stuk rijksgebied, ten Oosten begrensd door de Tjilamaja en ten Westen door de Tjipamingkis, welke taak voorloopig aan Ki Astrawadana werd toevertrouwd. Bovendien had Dipati Singaprabangsa een speciale opdracht te vervullen, n.l. inzameling en transport van rijst naar Mataram, met welker voorbereidende maatregelen eveneens Ki Astrawadana werd belast.

De vraag is nu: Wie was de Dipati Singaprabangsa, die in de piagem genoemd wordt? — was hij de vader of de grootvader van Toemenggoeng Panatajoeda?

Ter beantwoording van deze vraag moet eerst worden nagegaan, op welk tijdstip de onderhavige piagem is uitgevaardigd. Zulks is door Dr. Brandes in zijn boven aangehaald artikel reeds gedaan; Brandes is daarbij tot de conclusie gekomen, dat bedoelde piagem hoogstwaarschijnlijk in het jaar 1633 geschreven en verleend is (t.a.p. p. 353 en 355). De gronden, waarop hij zijn meening baseert, laten we hieronder in hoofdtrekken volgen:

1. De grens van het Mataramsche rijk reikte toen ter tijd naar het Westen ten minste tot de Tjipamingkis, dus een stuk Westwaarts van de Tjitaroem. De tegenwoordige Tegalwaroe-landen zouden toen nog tot het Mataramsche domein hebben behoord. Daaruit zou af te leiden zijn, dat de piagem geschreven zou zijn vóór 19-20 October 1677 en zelfs vóór 1652, want:

a. na October 1677 werd de grens tusschen Jacatra en Mataram bepaald door de Tjipoenagara (rivier van Pamanoekan), en wel

Dipindai dengan CamScanner

volgens het tractaat van 19-20 October 1677 tusschen Soesoehoenan Amangkoerat II en den Admiraal Cornelis Speelman.

b. Bij mondelinge overeenkomst tusschen Soesoehoenan Amangkoerat I en Rijklof van Goens was die grens in 1652 geweest de Tjitaroem.

2. 's Vorsten opdracht aan Dipati Singaprabangsa en Aria Wirasaba was o.a. het stichten van Mataramsche kolonisaties in Krawang, in de streek tusschen Tjipamingkis en Tjilamaja.

Zulks geeft aanleiding tot de veronderstelling, dat gemelde streek voordien schraal bevolkt is geweest. Dit was echter omstreeks Juli 1641 niet meer het geval. In dien tijd waren er reeds 2000 Javanen gevestigd, onder het hoofd Joedakarti. Ze waren bezig met rijst- en peperaanplant en wel op hoog bevel van Mataram. Zelfs zouden ze, bij het bezoek van Juliaan de Silva, reeds 17 loemboengs vol padi hebben gevuld. De loemboengs waren groote huizen van 10 à 12 vademen lang en 2 vademen breed. [1]).

De laatst vermelde feiten voeren tot de conclusie, dat de betreffende Mataramsche kolonisatie in Krawang reeds lang voor 2 Juli 1641 begonnen moet zijn. Mr. J.A. van der Chys stelt ze in zijn Geschiedenis v.d. Soendalanden blz. 146 en 426 in het jaar 1638.

3. In de piagem is sprake van den Rangga Gedé van Soemedang. Volgens Dr. Brandes zou Rangga Gedé eerst tot 1620 geregeerd hebben, waarna hij van 1620 tot 1631 door Dipati Oekoer vervangen zou zijn geworden. In 1631 zou hij na den dood van Dipati Oekoer weder in zijn vorige positie hersteld zijn geworden, doch hij stierf kort na deze heraanstelling, waarna hij nog in hetzelfde jaar 1631 door zijn zoon Rangga Gempol II zou zijn opgevolgd. Met het oog op deze gegevens zou de dagteekening van de piagem gesteld kunnen worden of op een tijdstip voor 1620 of op omstreeks 1631 — Dr. Brandes is echter van meening, dat met den Rangga Gedé in de piagem kwalijk iemand anders bedoeld kan zijn dan Rangga Gempol II.

Het komt ons echter voor, dat er genoegzame aanwijzingen bestaan, waaruit afgeleid moge worden, dat Rangga Gedé de re-

[1]) Zie het rapport van Juliaan de Silva dd. 2 Juli 1641 aan de Bataviaasche regeering, in *Priangan* II Bijlage I.

Dipindai dengan CamScanner

geering over Soemedang pas omstreeks 1625 aanvaardde, in de plaats van zijn halfbroeder Rangga Gempol I, die in 1624 door den Vorst van Mataram naar Sampang ten oorlog was gezonden en omstreeks 1625, na de onderwerping van Sampang, te Mataram kwam te overlijden. Voor het jaar 1628 werd Rangga Gedé door Dipati Oekoer vervangen. Toen Dipati Oekoer opstandig werd, werd hij weder in diens plaats aangesteld. Eind 1632 werd de Oekoersche opstand gedempt. Kort daarna, vermoedelijk in het jaar 1633, stierf Rangga Gedé en werd hij door zijn zoon Rangga Gempol II opgevolgd. Aangenomen nu dat de zending van Dipati Singaprabangsa naar Krawang plaats had na de demping van den Oekoerschen opstand, zoo zou men moeten vaststellen, dat de piagem dagteekent van 1632 of 1633. Overigens komt het ons ook waarschijnlijk voor, dat de piagem, wegens het tusschentijds overlijden van Rangga Gedé, in handen kwam van zijn opvolger, Rangga Gempol II.

4. De piagem draagt de dateering van een jaar Alip en gaat over een Mataramsche volksplanting in Krawang.

Houdt men daarbij in het oog, dat volgens het rapport van Juliaan de Silva dd. 2 Juli 1641, Krawang reeds bevolkt was met een op hoog bevel rijst verbouwende bevolking van 2000 gezinnen, zoo wordt men tot de veronderstelling genoopt, dat het jaar Alip van de piagem er een is, dat valt onder de regeering van Soeltan Agoeng. Deze regeerde immers van 1613 tot 1646. In deze periode zijn de jaren 1617—1625—1633—1641 alle alipjaren. Een van deze jaartallen moet dus het jaar Alip van de piagem zijn.

Het jaar 1641 blijft buiten beschouwing, om redenen reeds boven sub 2 genoemd. De jaren 1617 en 1625 kunnen eveneens worden uitgeschakeld, omdat er niets van bekend is, dat Soeltan Agoeng voor de belegering van Batavia in 1628/1629 rijstvoorraden had laten aanleggen in het Krawangsche. Wel had hij zulks in Tegal en Gabang gedaan; deze rijstvoorraden worden door den Gouverneur-Generaal J. P. Coen tijdig vernield. Wanneer zulke voorzorgsmaatregelen ook in Krawang waren getroffen, zouden deze zeker niet aan de aandacht van de Bataviaasche regeering zijn ontsnapt en zouden deze rijstvoorraden zeker eveneens vernietigd zijn geworden. En had zulks eventueel niet plaats gehad, dan zou het Mataramsche leger voor de wallen van Batavia

KON. BAT. GENOOTSCHAP VAN K. EN W.

Dipindai dengan CamScanner

zeker niet slachtoffer zijn geworden van den hongerdood, waardoor het eigenlijk nog in sterkere mate dan door het lood van de Hollanders ten onder ging. Van de aan de Tjisadane posteerende Bantammers, bij wie ze om voedsel kwamen bedelen, kregen de uitgehongerde Mataramsche manschappen den spotnaam van „Si Bendoel" (doodskoppen), zoo uitgeteerd zagen ze er uit [1]).

Zoo blijft dan nog alleen het jaar 1633 over als het waarschijnlijke jaar Alip van de piagem.

5. Als pleitend voor deze meening moge hier verder de brief van den Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer en de Raden van Indië aan de Bewindhebbers van de Gen. O. I. Compagnie dd. 15 Augustus 1633 vermeld worden. Daarin wordt gesproken van de onveiligheid, zoo te land als te water, tengevolge van het molest, door Mataramsche benden uitgeoefend, en wel in zulk een mate, dat zelfs Banten door de vrees werd bevangen, door Mataram te zullen worden aangevallen. Reden waarom de Bantensche regeering als voorzorgsmaatregel reeds ettelijke honderden mannen had doen posteeren zoowel bij de Tjisadane als bij de Tjitaroem, het laatste met goedvinden van de Compagnie.

Het in bovenstaande brief vermelde vertoont een merkwaardige overeenkomst met de traditie omtrent den Bantenschen Pangeran Pager Agoeng, die zich in Krawang genesteld had beoosten de Tjitaroem te Oedoeg-oedoeg (Vergelijk de betreffende traditie verder boven). Men is geneigd aan te nemen, dat de brief van den G. G. Hendrik Brouwer en de traditie over een en dezelfde zaak handelen. Echter wordt door de traditie opgegeven, dat het jaartal der genoemde gebeurtenis zou zijn 1643.

De combinatie voor waarschijnlijk houdende, meent Dr. Brandes echter aan de contemporaire berichtgeving der Compagnie de voorkeur te moeten geven en het jaar 1633 derhalve als het juiste te mogen beschouwen.

Overigens wordt door Dr. Brandes de bekentenis afgelegd, niet in staat te zijn, nauwkeurig uit te maken, wanneer de in de piagem vermelde verhuizing plaats vond.

---

[1]) H. DJAJADININGRAT, *Critische Beschouwing van de Sadjarah Banten* blz. 48.

In tegenstelling met Brandes is Dr. F. de Haan van meening, dat deze verhuizing van Matarammers naar Krawang omstreeks 1653/1654 plaats greep en dat de piagem van Rangga Gedé van Soemedang verleend zou zijn in 1656, en wel op de volgende gronden:

1. In 1653 — 1654 was een groote toestrooming van Matarammers in Krawang te constateeren. Dit moge blijken uit den brief van Rijklof van Goens dd. 8 September 1655 [1]).

2. In een brief van eenige Tjiasemsche Oemboels D. 7 Maart 1687 staat vermeld, dat tijdens de regeering van Soesoehoenan Tegalwangi — d.i. dus in de periode 1646-1677 — een 2000-tal Javanen naar Krawang werd gezonden, onder geleide van Ngabéi Joedabangsa, Ki Wirasaba en Kiai Singaprabangsa [2]).

3. De piagem van Rangga Gedé draagt de dateering Woensdag 10 Moeloed, jaar Alip. Vergeleken met de lijsten van Wüstenfeld en met inachtneming van het sub 1 en 2 vermelde, zou die datum overeenkomen met 27 December 1656 of met 24 Maart 1649 [3]).

Het meest waarschijnlijk acht Dr. De Haan het jaartal 1656 (o.c. 111 p. 158 en 912), en wel op grond van zijn veronderstelling, dat de piagem verleend zou zijn ná de feitelijke vestiging van Dipati Singaprabangsa en Aria Wirasaba te Krawang, in 1653/1654. (o. c. III noot p. 158). Deze veronderstelling komt in hoofdzaak op het volgende neer:

Het rijk „Wirosobo" werd in 1615 door Soeltan Agoeng van Mataram belegerd en in 1616 onderworpen. De regent „Pangeran Aria Wirasaba" werd verdronken. Daarop werd de bevolking onder den zoon van den gedooden regent naar Banjoemas gedeporteerd. Vervolgens werd deze met Dipati Singaprabangsa van Kartaboemi — beiden als wadana — naar Krawang gezonden. Hun woonplaatsen zouden zijn Waringinpitoe en Tandjoengpoera. Een desa Waringin-sapta („de zeven Waringinboomen", hetzelfde dus als Waringinpitoe) wordt reeds genoemd op een steen van 1037 A.D., die nog heden staat bezuiden Krian in de Brantasdelta, alwaar ook nu nog een desa Waringinpitoe te vinden is, iets Z.W. van dit Krian. Hij lijkt niet onwaarschijnlijk, dat de

[1]) Vergelijk verder *Priangan* I, Overzicht P. 18 - 20 - 24; *Priangan* II, Bijlage IV p. 25; *Priangan* III, Commentaren p. 62/63.

[2]) *Priangan* III, Commentaren p. 63. [3]) *Ibidem.*

Dipindai dengan CamScanner

naam van deze oude woonplaats door de overgeplante bevolking van Wirasaba op hare Krawangsche vestiging werd overgedragen. En daaruit volgt dan, dat de piagem welke het bestaan dier plaats vermeldt, is verleend ná de vestiging van de kolonisten aldaar (ná 1653/1654). Aldus Dr. De Haan.

Met betrekking tot het bovenstaande zij onzerzijds de volgende opmerking geoorloofd. O.i. laat de tekst van de betreffende piagem met meer reden de interpretatie toe, dat de piagem vóór de vestiging van Dipati Singaprabangsa en Aria Wirasaba te Krawang is verleend. Immers:

1. De betreffende piagem werd door Ki Astrawadana aan den Rangga Gedé van Soemedang ter hand gesteld. Daarin staat:

2. De aanstellingsacten van Dipati Singaprabangsa en Aria Wirasaba zullen alsnog door Ki Joedabangsa en Ki Wangsataroena aan den Rangga Gedé worden aangeboden.

3. Beide genoemde gezanten waren op het tijdstip van de aanbieding van de piagem nog onderweg, met zich voerende 2000 kolonisten, over wie Dipati Singaprabangsa en Aria Wirasaba als wadana waren aangesteld.

4. Na de ontvangst van de aanstellingsacten moesten de nieuw benoemde Wadana's te Waringinpitoe en te Tandjoengpoera worden geplaatst.

Bij dit alles komt nog, dat Dipati Singaprabangsa, naar het schijnt, nooit de facto zijn wedanaschap in Krawang heeft aanvaard, doch op weg daarheen (van Mataram, luidens de traditie) in Galoeh kwam te overlijden, alwaar hij in Pasaoeran, Pamotan werd begraven. Hij kan derhalve nooit tegelijkertijd met Ki Joedabangsa in Krawang zijn aangekomen, zooals de brief van de Tjiasemsche Oemboels vermeldt. O.i. kan hij zelfs niet tegelijkertijd met gezegden Joedabangsa vertrokken zijn (van Mataram), omdat het anders onbegrijpelijk wordt, waarom zijn aanstellingsacte niet aan hem zelf, doch wel aan Ki Joedabangsa werd medegegeven ter aanbieding aan den Rangga Gedé van Soemedang.

Op grond van bovenstaande interpretatie van de piagem komen wij tot de veronderstelling, dat, wanneer die piagem, conform Dr. De Haan's meening, inderdaad betrekking heeft op Mataramsche kolonisatie in Krawang van 1653—1654

Dipindai dengan CamScanner

1. de piagem verleend moet zijn geweest vóór de feitelijke vestiging dier kolonisatie, dus conform Dr. De Haan vermoedelijk in 1649, met als dateering Woensdag 24 Maart 1649.

2. de plaats Waringinpitoe vóór die vestiging reeds bestond.

De vraag is nu echter: Heeft die piagem betrekking op de Mataramsche kolonisatie in Krawang van 1653/1654, ja dan neen? Deze questie zal hieronder nader in beschouwing worden genomen.

Allereerst moge op den voorgrond worden gesteld, dat omtrent den eigenlijken datum van ambtsaanvaarding door Dipati Singaprabangsa en Aria Wirasaba als wadana's van Krawang niets bekend is, noch ook betreffende hun eigenlijke aanstellingsacten en de dateering daarvan.

Het moge geoorloofd zijn, de dateering van de piagem van Rangga Gedé van Soemedang, waarin van die aanstelling sprake is, zij het ook cum grano salis, op te vatten als den datum van de stichting van het (de) regentschap(pen) Krawang.

Hieromtrent bestaan dus, zooals uit hetgeen boven desbetreffend gereleveerd is, twee meeningen:

I. Volgens de uiteenzetting van Dr. Brandes zou de stichting van het regentschap Krawang geschied zijn door Soeltan Agoeng en wel hoogstwaarschijnlijk in het jaar 1633.

II. Volgens Dr. De Haan zou die stichting plaats gehad hebben onder Soesoehoenan Tegalwangi. Het jaartal hiervan zou dan naar onze meening waarschijnlijk 1649 moeten zijn.

Wanneer we ons nu opnieuw zetten aan de oplossing van dit vraagstuk, moeten we in de allereerste plaats er mede rekening houden, dat zoowel tijdens de regeering van Soeltan Agoeng, dus vóór 1646 [1]), als tijdens die van Soesoehoenan Tegalwangi omstreeks 1653/1654 kolonisten naar Krawang zijn gezonden.

Dr. De Haan vermeldt in *Priangan* I, Overzicht p. 18: „. . . . . eindelijk had zich op bevel van Sultan Agoeng een stroom van Mataramsche kolonisten naar deze streek (Krawang) gericht, om, zooals de argwanende Compagnie onderstelde, de mondvoorraden te verzamelen voor een nieuwen aanval op Batavia. Diens zoon (Soesoehoenan Tegalwangi) zette de kolonisatie langs de Tjitaroem op groote schaal voort, vooral in 1653, toen een kolonie van

---

[1]) Zie *Priangan* I, Overzicht p. 17-18.; *Priangan* III, p. 4-61-910.

2000 man onder Kiai Singaprabangsa en Kiai Wirasaba daarheen werd gezonden . . . . . ."

Deze historische gegevens voor oogen houdende worden we van zelf voor de vraag gesteld: „Op welke kolonisatie heeft de besproken piagem betrekking; op de eerste onder Soeltan Agoeng of op de tweede onder Soesoehoenan Tegalwangi?"

Op gronden, reeds door Dr. Brandes naar voren gebracht, meenen we het voor het meest waarschijnlijk te mogen houden, dat de piagem door Soeltan Agoeng verleend is en dat dus het regentschap Krawang op last van dezen Vorst in het jaar 1633 gesticht werd. Bedoelde gronden zijn voornamelijk:

1. dat Krawang in het jaar 1641 reeds bevolkt was met 2000 Mataramsche kolonisten, die op hoog bevel bezig waren met padien peperaanplant (Rapport van Juliaan de Silva dd. 2 Juli 1641).

2. dat van de aanstelling van Dipati Singaprabangsa en Aria Wirasaba tot Wadana's van Krawang kennis werd gegeven aan den Rangga Gedé van Soemedang. Door dezen werd tijdens de regeering van Soeltan Agoeng, en wel tot omstreeks het jaar 1633, namens de Mataramsche regeering het opperlandvoogdelijk gezag (opper-wadanaschap) over de Soendalanden gevoerd.

Vasthoudende aan het jaar 1633 als het stichtingsjaar van het regentschap Krawang, komt nu de vraag aan de orde: Wie was de Singaprabangsa, van wien de piagem melding maakt? Was hij de vader of de grootvader van Toemenggoeng Panatajoeda I van Krawang?

Van belang voor de identificatie van den Dipati Singaprabangsa van Krawang uit de piagem lijkt ons het volgende:

1. dat hij door Soeltan Agoeng tot Wadana van Krawang was aangesteld;

2. dat hij als zoodanig onder het hooger gezag van den Boepati-Wadana van Soemedang, Rangga Gedé, werd gesteld;

3. dat hij, luidens de traditie, tusschentijds kwam te overlijden en daardoor de hem verleende ambtswaardigheid, nooit in feite aanvaardde of bekleedde;

4. dat hij begraven ligt in Galoeh, in de dessa Pasaoeran, Pamotan.

Daarbij komt nog, dat het nergens bekend is, dat van de eerste regenten van Krawang iemand anders den naam Singaprabangsa heeft gedragen dan de vader en de grootvader van Toemeng-

Dipindai dengan CamScanner

goeng Panatajoeda I. Voor de identificatie met den Singaprabangsa uit de piagem komen derhalve uitsluitend deze twee in aanmerking.

In het begin van onze bespreking hebben we reeds naar voren gebracht, dat we Dipati Kartaboemi I van Krawang, den grootvader van Toemenggoeng Panatajoeda I, slechts kennen uit de traditie; over hem zwijgt de historie. Omtrent Dipati Kartaboemi II beschikken we daarentegen wel over historische gegevens. Daaruit resulteert voor ons de taak, te onderzoeken, of deze historische gegevens betreffende Dipati Kartaboemi II, den vader van Toemenggoeng Panatajoeda I, al dan niet passen in het kader van de door ons afgeleide of verkregen data omtrent den Singaprabangsa uit de piagem.

In het bevestigend geval, moeten we den vader van Toemenggoeng Panatajoeda I met den Singaprabangsa uit de piagem identificeeren, en hem derhalve beschouwen als den eersten regent van het in 1633 gestichte regentschap Krawang. In het ontkennend geval moeten we dan noodzakelijk den grootvader van Toemenggoeng Panatajoeda I als zoodanig aanzien.

In de eerste plaats blijkt, dat de vader van Toemenggoeng Panatajoeda I werkelijk in Krawang als regent heeft gefungeerd, in tegenstelling met den Singaprabangsa van de piagem, die door zijn ontijdigen dood zelfs zijn ambtsaanvaarding in Krawang niet heeft mogen beleven. De vader van Toemenggoeng Panatajoeda I heet D. 16 December 1659: „Gouverneur off Gebieder van Craoan". D. 17 September 1670 heette hij: „Regent tot Goede Goede [Oedoeg-Oedoeg]". In zijn brief van D. 8 October 1677 noemde hij zich „Keey Singaprabangsa van de plaetse in Depala". Kort daarna werd hij door Natamanggala vermoord. Zijn verscheiden had dus plaats 44 jaar na de stichting van het regentschap Krawang in 1633. In tegenstelling daarmee zou de Singaprabangsa van de piagem kort na die stichting gestorven zijn. Zijn graf ligt in het plaatsje Dipala te Tjiprage (Krawang) terwijl de Singaprabangsa uit de piagem in de desa Pasaoeran, Pamotan (Tjiamis) zijn laatste rustplaats heeft. (Vergelijk den brief van den Commandant van het fort Tandjoengpoera D. 29 September 1632 en den brief van Toemenggoeng Panatajoeda I 1 Februari 1691.)

Wat de komst van den vader van Toemenggoeng Panatajoeda I in Krawang betreft, in een brief van eenige Tjiasemsche Oem-

Dipindai dengan CamScanner

boels D. 7 Maart 1687 staat vermeld: „in de vorige tijt bij de regeringhe van den ouden Sousouhounang, die op Tegal Wangi leyd begraven, wierden 2000 Javanen herwaarts gezonden, onder het geleyde van Angabey Joeda Bangsa, Ki Wira Saba, Kiay Singaprabangsa, die metterwoon zijn verdeelt geworden op het land van Pourb' tot Craoan (en niet verder om de Oost als de rivier Tzilamaya), waar doenmaals het gezagh voerden Kiay Joeda Bangsa met 5 ombols, onder wiens gebiet het land Caraong mede sorteerde. Die van Tsiassem hun districht streckten om de Oost tot Sigadon, naar de West tot de rivier Tzilamaya".

In dezen brief is dus sprake van een Singaprabangsa, die op last van Soesoehoenan Tegalwangi tegelijkertijd met Joedabangsa naar Krawang was uitgetrokken en zich daar werkelijk had gevestigd. Daar de Singaprabangsa uit de piagem op last van Soeltan Agoeng naar Krawang was getogen, doch onderweg was komen te overlijden, zoodat hij dus niet tegelijkertijd met Joedabangsa in Krawang gekomen kan zijn, om er zich werkelijk te vestigen, kan dus de Singaprabangsa van den brief van de Tjiasemsche Oemboels niemand anders geweest zijn dan de vader van Toemenggoeng Panatajoeda.

Bovengenoemde Tjiasemsche brief vertoont een groote overeenkomst met hetgeen de traditie vermeldt omtrent de verhuizing van een Singaprabangsa uit Galoeh naar Krawang, op last van Soesoehoenan Tegalwangi. Deze verhuizing zou plaats gehad hebben na de volkstelling in de Mataramsche Westerlanden, door Ki Poespawangsa[1]).

Het tijdstip van de volkstelling van Ki Poespawangsa is waarschijnlijk te stellen op omstreeks 1655 of 1652-1655/7[2]).

Op grond van dit alles lijkt ons de veronderstelling geoorloofd, dat de brief van Rijklof van Goens dd. 8 September 1655 betreffende de groote toestrooming van Matarammers in Krawang in 1653/1654, de brief van de Tjiasemsche Oemboels D. 7 Maart en de traditie bij Holle en Walbeehm, omtrent de verhuizing van Singaprabangsa uit Galoeh naar Krawang, alle over een en de-

---

[1]) K. F. HOLLE, *Bijdragen tot de Geschiedenis der Preanger-Regentschappen*, T. B. G. XVIII; C. W. WALBEEHM, *Bijdrage tot de Geschiedenis der Soendalanden* in T. B. G. VI.

[2]) *Priangan* III, p. 60-61-912; ASIKIN, *De Soemedangsche landvoogdij namens Mataram over de Soendalanden*, in *Panjoeloeh*, December 1934.

Dipindai dengan CamScanner

zelfde zaak handelen, n.l. over de stichting van een kolonie in Krawang, onder den vader van Toemenggoeng Panatajoeda I, op last van Soesoehoenan Tegalwangi omstreeks 1656.

In de *Panjoeloeh* van December 1934 hebben we als waarschijnlijk gesteld dat omstreeks dien tijd de opperlandvoogdij van Soemedang over de Soendalanden werd afgeschaft. De Soendalanden werden toen in vijf gelijkgerechtigde regentschappen verdeeld : Soemedang, Soekapoera, Parakanmoentjang, Bandoeng en Krawang. De vader van Toemenggoeng Panatajoeda, de Singaprabangsa uit den Tjiasemschen brief, fungeerde dus als zelfstandige regent van Krawang. Daarvoor zou kunnen pleiten, dat hij D. 16 December 1659 vermeld werd als: „Gouverneur off Gebieder van Craoan".

De babad bij Holle T. B. G. XVII omtrent de verhuizing van den vader van Toemenggoeng Panatajoeda verhaalt „Singaprabangsa vestigde zich te Krawang met 1100 tjatjah's van Kartaboemi, Aria Wirasaba met 600 tjatjah's te Tandjoengpoera en Wira Tanoe met 300 tjatjah's te Tjiandjoer". Daaruit mag worden afgeleid, dat de vader van Toemenggoeng Panatajoeda met eigen volk van Kartaboemi naar Krawang was verhuisd. Een bevestiging daarvan mag misschien gezien worden in het rapport van Johannes de Hartog, D. 28 October 1687: Uit deze dorpen (Bodjonglopang-Kartaboemi) zouden de Carwangsche volkeren herkomstig zijn" [1]).

In dit verband moge alsnog worden gewezen op een bericht in het Daghregister 1657 p. 253: „ . . . . alle Javanen werden van Craoan opontboden [teruggeroepen] ende alleen niet als inboorlingen daer werden gelaten, tot voorcominge van onlusten" [2]). Voorts staat in den brief van de Tjiasemsche Oemboels D. 7. Maart 1687 te lezen, dat Kiai Singaprabangsa en Aria Wirasaba geplaatst werden in Krawang, daar te voren Angabei Joedabangsa met 5 Oemboels het gezag voerde.

Een en ander laat o.i. de veronderstelling toe, dat er op last van Soesoehoenan Tegalwangi omstreeks het jaar 1656 in het Krawangsche niet alleen een gezagsoverdracht plaats had van Ngabéi Joedabangsa op den vader van Toemenggoeng Panatajoeda

---

[1]) *Priangan* III, p. 74. [2]) *Priangan* III, p. 65.

I, doch dat aldaar een geheel nieuwe kolonie onder Singaprabangsa gesticht werd in de plaats van de oude reeds bestaande onder Ngabéi Joedabangsa. Deze oude kolonisten, die blijkbaar van Mataramsche afkomst (Javanen) waren, werden nu naar Mataram teruggeroepen, z.g. ter voorkoming van onlusten.

Voor de nadere identificatie van deze oude kolonisten bestaat o.i. slechts een mogelijkheid. Zij zijn dezelfde 2000 Mataramsche kolonisten geweest, die in de piagem van den Rangga Gedé van Soemedang zijn vermeld als zijnde door Ki Joedabangsa en Wangsataroena meegevoerd en ter beschikking gesteld aan den Singaprabangsa en Wirasaba van de piagem. En het waren dezelfde kolonisten, die in het verkenningsrapport van Juliaan de Silva dd. 2 Juli 1641 vermeld staan als zijnde bezig met rijst- en peperaanplant, op hoog bevel van Mataram.

Daaruit volgt dus, dat er ook ten aanzien van de afkomst der onder hen dienende kolonisten verschil bestaat tusschen den Singaprabangsa van de piagem en den Singaprabangsa den vader van Toemenggoeng Panatajoeda I. Die van den eerste waren Matarammers (Javanen), die van den laatste waren lieden afkomstig van Kartaboemi (Galoeh).

De volgende reconstructie (hypothese) betreffende den gang van zaken lijkt ons geoorloofd:

De Singaprabangsa uit de piagem kreeg omstreeks 1633 van Soeltan Agoeng van Mataram de opdracht om in Krawang een kolonie te stichten. Daarvoor werden hem 2000 Matarammers ter beschikking gesteld, over wie hij door den Vorst als Wadana werd aangesteld. Deze kolonisten werden onder geleide van Ki Joedabangsa en Wangsataroena naar Krawang opgezonden. Tevens werd aan de beide gezanten de officieele aanstellingsacte van Dipati Singaprabangsa medegegeven.

Van het een en ander werd aan den Rangga Gedé van Soemedang, in zijn hoedanigheid van Boepati-wadana over de Soendalanden, kennis gegeven. Deze kennisgeving is vervat in de piagem, welke hem ter hand werd gesteld door Ki Astrawadana. Luidens deze piagem zou Ki Astrawadana voorloopig met het opzicht over de Mataramsche rijksaangelegenheden in Krawang zijn belast, totdat dipati Singaprabangsa zijn ambt zou hebben aanvaard. Voorts werd in dezelfde piagem gestipuleerd, dat Dipati Singaprabangsa

Dipindai dengan CamScanner

te Krawang (Waringinpitoe of Tandjoengpoera?) zou worden geinstalleerd, zoodra zijn officieele aanstellingsacte door Joedabangsa en Wangsataroena, die toen beiden nog onderweg waren, aan den Rangga Gedé ter kennisgeving zou zijn aangeboden.

Tot feitelijke ambtsaanvaarding door Dipati Singaprabangsa als Wadana in Krawang heeft het echter niet kunnen komen. Hij kwam tusschentijds, op weg zijnde van Mataram naar Krawang, te overlijden. Er bestaat reden om te vermoeden, dat Dipati Singaprabangsa eerder dan Joedabangsa en Wangsataroena van Mataram was vertrokken, en wel met verlof van den Vorst, om zich eerst naar zijn oude regentschap Kartaboemi (Galoeh) te begeven. Hier nam de dood hem echter tot zich en zoo was het hem niet gegeven, zijn verdere ambtelijke bestemming in Krawang te volgen. Hij werd te Pasaoeran, Pamotan begraven.

Intusschen waren Joedabangsa en Wangsataroena met de 2000 kolonisten in Krawang aangekomen. Ingevolge de beslissing van Mataram werd toen Joedabangsa tot hoofd der kolonisten aangesteld. Als zoodanig nam hij het gezag van Astrawadana in Krawang over en als zoodanig nam hij de kolonisatiewerkzaamheden ter hand.

In 1646 stierf Soeltan Agoeng en werd opgevolgd door Soesoehoenan Tegalwangi. Op last van dezen Vorst werd omstreeks 1655 door Ki Poespawangsa een volkstelling in de Soendalanden gehouden. De volkstelling werd gevolgd door een bestuursreorganisatie, waarbij zelfstandige regentschappen werden gecreëerd, terwijl de opperlandvoogdij van Soemedang over de Soendalanden werd opgeheven (1656/1657). Omstreeks dezen tijd gaf Soesoehoenan Tegalwangi aan den vader van Toemenggoeng Panatajoeda I den last, om met zijn eigen volk van Kartaboemi naar Krawang te verhuizen en het gezag aldaar van Joedabangsa over te nemen. Ter voorkoming van onderlinge wrijving tusschen de oude en de nieuwe kolonisten, die wat betreft afkomst, aard en karakter, zeden en gewoonten, van elkaar verschilden, werden de oude Javaansche kolonisten, die oorspronkelijk bestemd waren geweest voor den Singaprabangsa uit de piagem, doch wegens diens overlijden onder het gezag van Joedabangsa waren gesteld, naar Mataram teruggeroepen (Dagregister 1657 p. 253).

Dipindai dengan CamScanner

Uit historisch oogpunt lijkt ons de bovenstaande voorstelling van zaken niet onaannemelijk. Niettemin treft het ons, dat de Mataramsche Regeering een tijd van ongeveer 23 jaar verloopen liet (1633-1656) alvorens de Krawangsche zaken weder ter hand te nemen en den overleden Singaprabangsa van de piagem te doen opvolgen door den Singaprabangsa, vader van Toemenggoeng Panatajoeda. Wat kan wel de reden daarvan zijn geweest?

Deze zou kunnen zijn, dat de Mataramsche regeering Ki Joedabangsa in zake de Krawangsche aangelegenheden wel vertrouwd achtte en zijn leiding betreffende de loopende zaken aldaar wel voldoende had bevonden; voornamelijk echter zal de reden wel hierin te zoeken zijn, dat de Vorst van Mataram zijn bijzondere aandacht had te schenken aan andere, gewichtiger zaken. In deze periode vallen nl. de veroveringsoorlogen van Mataram tegen Balambangan in 1636-1637; 1639; 1645-1646 (op last van Soeltan Agoeng) en in 1647 (Soesoehoenan Tegalwangi). Verder het aanknoopen van politieke connecties tusschen Mataram en de Portugeezen op Malaka, teneinde te komen tot een verbond tegen Batavia, hetzij in zake den handel dan wel een nieuwen oorlog, hetgeen juist de aanleiding was van den reeds meer genoemden verkenningstocht van Juliaan de Silva in Krawang in 1641. Ten slotte het verbond van Mataram en Palembang, waarschijnlijk tegen Banten, omstreeks 1641 [1].

De voornaamste aanleiding tot de aanstelling van Singaprabangsa, den vader van Toemenggoeng Panatajoeda, en daarmee de versteviging van het Mataramsche gezag in Krawang, schijnt wel te zijn de verhoogde activiteit der Bantammers aldaar omstreeks 1656 — 1657, waarvan de Mataramsche onderdanen in die streek overlast ondervonden [2].

Tot zoover de gegevens over den Singaprabangsa, vader van Toemenggoeng Panatajoeda I.

Keeren we nu terug tot onze bespreking. Uit het bovenstaande moge genoegzaam blijken, dat de wederwaardigheden van den vader van Toemenggoeng Panatajoeda ten opzichte van die van Singaprabangsa uit de piagem wel markante verschilpunten ver-

---

[1]) COLENBRANDER, *Koloniale Geschiedenis* II p. 153; VETH, *Java* I p. 382.

[2]) *Priangan* II, Bijlage IV, 2-9.

Dipindai dengan CamScanner

toonen. In hoofdzaken kort samengevat kan omtrent den vader van Toemenggoeng Panatajoeda I het volgende worden vastgelegd:

1. dat hij omstreeks 1656/1657 door Soesoehoenan Tegalwangi tot Wadana van Krawang werd aangesteld;

2. dat hij die functie werkelijk bekleedde;

3. dat hij als zoodanig onafhankelijk was van den regent van Soemedang, wiens opperlandvoogdij over de Soendalanden omstreeks dien tijd werd opgeheven;

4. dat hij eind 1677 in Krawang zelf gewelddadig aan zijn eind kwam en aldaar begraven werd in Dipala, Tjiprage (Krawang). Bovendien waren de onder hem dienende kolonisten zijn eigen menschen uit Kartaboemi, terwijl die van den Singaprabangsa uit de piagem lieden zouden zijn, afkomstig van Mataram (Javanen).

Op grond van dit alles kan de vader van Toemenggoeng Panatajoeda I o.i. kwalijk met den Singaprabangsa uit de piagem geindentificeerd worden. Aangezien, nu, zooals we reeds gezegd hebben, voor de identificeering van dezen Singaprabangsa niemand anders in aanmerking kan worden gebracht dan de vader of de grootvader van Toemenggoeng Panatajoeda I, zijn we wel gedwongen aan te nemen, dat het de grootvader is, die moet worden gelijkgesteld met den Singaprabangsa uit de piagem. Deze grootvader, Dipati Kartaboemi I uit de Krawangsche traditie, was derhalve de eerste regent van het in 1633 gestichte regentschap Krawang. De vader van Toemenggoeng Panatajoeda I, Dipati Kartaboemi II uit de traditie of de Singaprabangsa uit de dagregisters van de Compagnie, trad als tweede regent van Krawang op.

Dipindai dengan CamScanner

APPENDICES.

I. *Betreffende de beleefdere taal van de piagem van den Vorst van Mataram aan den Rangga Gedé van Soemedang, in vergelijking met die van de piagem van Singaprabangsa aan Ki Astrawadana en Ki Wanajoeda.*

Dr. De Haan vermeldt in Priangan III Commentaren p. 65, dat de wijze van uitdrukking van den Vorst van Mataram tegenover den Rangga Gedé van Soemedang, als zijnde veel te beleefd voor den Vorst zelf, de aandacht trok van Dr. Brandes, den uitlegger van de bedoelde piagem. Dr. Brandes zelf zegt daaromtrent, bij de bespreking van de beide piagems, in zijn artikel in T. B. G. XXXII (1888) p. 348, het volgende: „Desniettemin blijft het vreemd dat in een schrijven van den vorst van Mataram aan een zijner onderhoorigen zooveel beleefder taal wordt gebezigd, dan door Singaprabangsa tot de zijnen. Daarvoor zal een reden moeten hebben bestaan, die ik evenwel niet kan aangeven, daar mij o.a. de nadere (familie) betrekkingen der personen onbekend zijn, en ik gemeend heb mij hier niet in een wat de uitkomst betreft wellicht onzeker, zeker zeer langdradig onderzoek te mogen begeven".

Ter orienteering moge hieronder de bedoelde piagem van Singaprabangsa aan Ki Astrawadana en Ki Wanajoeda volgen:

„Pénget lajang ingsoen Singaprabangsa katjekel dening Ki Astrawadana kalajan Ki Wanajoeda; mila manira katjekel lajang sawijos manira (k)ang djoepoet pari kagengan Soesoehoena(n), kang kagadeh dening Ki Rangga Soemedang, loemboeng Kalapa doewa kang tinoe(ng)goe déning Ki Astrawadana kalih Wanajoeda.

Isine kang manira djoepoet pari limang ta(ng)kes poe(n)djoel tiga welas djai bobot, arawahé Ki Joedabangsa. Titi. Kala noelis ing dina Djamaat, ta(ng)gal pisan, sasi Moekaram, taoen Alip".

Wanneer we deze piagem vergelijken met die van den Vorst van Mataram aan den Rangga Gedé van Soemedang, dan valt de beleefdere taal, gebezigd in de laatste, inderdaad van zelf op. Wij meenen verder te mogen veronderstellen, dat dit onderscheid in bewoordingen zoowel voor Dr. Brandes als Dr. De Haan aanleiding was om eenigen argwaan te koesteren ten aanzien van de authenticiteit van de piagem van den Rangga Gedé van Soemedang.

Dipindai dengan CamScanner

Die twijfel zou te elimineeren zijn, indien van die beleefdere uitdrukkingswijze een aannemelijke verklaring zou zijn te geven.

Een zoodanige verklaring meenen we gevonden te hebben in de familierelatie tusschen het Mataramsche Vorstenhuis en het Soemedangsche regentengeslacht, hetgeen moge blijken uit het volgende, ontleend aan het handschrift van Raden Kandoeroean Djiwaprana: „Sadjarah para Loeloehoer Ménak Soemedang".

Een van de echtgenooten van Soeltan Agoeng, Nji Raden Radjakoesoemah, was een dochter van het Soemedangsche regentenhuis. Zij was een dochter van Pangéran Toemenggoeng van Tegalkalong (Soemedang). Pangéran Toemenggoeng was een broeder van Pangéran Dipati Rangga Gedé, den aan het bewind zijnden regent, die in de aangehaalde piagem wordt vermeld. Beiden waren ze broeders van Pangéran Dipati Rangga Gempol Koesoemadinata I, den eersten Mataramschen Opperlandvoogd (Boepati-Wadana) over de Soendalanden. En alle drie waren ze zoons van Pangéran Geusan Oeloen, den traditioneelen stamvader van het Soemedangsche regentengeslacht.

Onder de vele zoons van Pangéran Geusan Oeloen wordt ook vermeld een Raden Arja Wiraradja. Deze was waarschijnlijk ouder dan Pangéran Toemenggoeng; van Nji Raden Radjakoesoemah was hij derhalve een Oewa (een oom, ouder dan haar vader).

Voor de geloofwaardigheid van het schoonvaderschap van Pangéran Toemenggoeng ten aanzien van den Vorst van Mataram pleit, dat de evengenoemde Raden Arja Wiraradja door dien Vorst zelf betiteld werd met Oewa. Zulks blijkt uit de volgende piagem (Lontarpiagem no. 609 van de Handschriftenverzameling van het Bataviasche Museum). Het afschrift en de vertaling danken we aan de zeer gewaardeerde welwillendheid van R. Ng. Dr. Poerbatjaraka.

„Nawala piagem ing Kangdjeng Soesoehoenan, kagadoeh déné si Oewa Arya Wiraradja, i Soemedang. Karaning angadoeh lajang piagem, déning soen oelihaken maring Soemedang; sarta soen gadoehi wong, kèhé wong lima welas, kang metoe saking Mataram wong lilima, kang saka Soemedang wong sapoeloeh. Ikoe ta sanak prasanaké miwah anak poetoené adja'na noekarta noekarta.

Taha jèn anaha noekartaha., dé-palaksanaha ing nagara ing kangdjeng Soesoehoenan i paséban Kidoel. Kaja-boeta-prang-ing-ratoe: 1553; sirah tiga tenggek lima. Titi".

Dipindai dengan CamScanner

Vertaald luidt de piagem als volgt:

„Piagem - brief van den Soesoehoenan, ter hand gesteld aan Oewa Arya Wiraradja te Soemedang, ter zake daarvan, dat hij door mij naar Soemedang is terug gestuurd. Onder hem stel ik vijftien menschen, waarvan vijf afkomstig van Mataram en tien van Soemedang. Hem mogen zijn familieleden en kindskinderen geen kwaad doen.

Weet, dat wanneer iemand zulks doet, hij (de kwaaddoener) namens den Soesoehoenan zal worden gevangen genomen en naar de Zuidelijke paséban gevoerd. (Gedateerd) — het jaartal met „drie" als kop en „vijf" als hals — 1553. Het zij zoo".

De dateering van de piagem is dus 1553 A. J. = 1631 A. D. De piagem is dus afkomstig uit de regeeringsperiode van Soeltan Agoeng van Mataram en van Pangéran Dipati Rangga Gedé van Soemedang.

Wat verder betreft Raden Arja Wiraradja: historisch is bekend, dat zijn landgoed in Soemedang „Lemah beureum" was geheeten. Het ligt thans in het district Darmaradja (Soemedang). Daar kan men ook zijn graf vinden.

Een andere aanwijzing ten gunste van de bovenvermelde familierelatie tusschen Soeltan Agoeng en het Soemedangsche regentenhuis en die in nauw verband staat met het boven gereleveerde, vinden we in een passage uit dezelfde Sadjarah van Rd. Kd. Djiwaprana, betrekking hebbende op een zeker voorval in de periode, dat Pangéran Dipati Rangga Gedé als banneling te Gadjah mati in Mataram zat.

Een zeker vrouwspersoon trok zich het lot van den banneling aan. Zij had reden voor zijn leven te vreezen. In dien tijd was de Soendasche opstand, onder Dipati Oekoer van Bandoeng, uitgebroken. Diezelfde vrouw spoorde nu Pangéran Dipati Rangga Gedé ten krachtigste aan, om ter wille van zijn eigen lijfsbehoud des Vorsten gunst af te smeeken en met de opvatting van den opstandigen Dipati Oekoer belast te worden. Hetgeen dan ook inderdaad gebeurde.

Luidens de traditie zou die vrouwspersoon een „kaponakan" (nicht) zijn van Pangéran Dipati Rangga Gedé zelf. Het ligt voor de hand, in haar Nji Raden Radjakoesoemah, de dochter van Pangéran Toemenggoeng van Tegal kalong (Soemedang) te zien.

Samenvattend lijkt het ons wel geoorloofd aanhuwelijking tusschen het Mataramsche Vorstenhuis en het Soemedangsche regentengeslacht aan te nemen. Daarin zou dan te zoeken zijn de

Dipindai dengan CamScanner

oorzaak van de „beleefdere bewoordingen", waarin de piagem aan den Rangga Gedé is gesteld. Doch ook zijn ambtelijke waardigheid van Boepati-Wadana over de Soendalanden lijkt ons daarbij eenig gewicht in de schaal te hebben gelegd.

II. *Betreffende de identificatie van den persoon Joedabangsa uit de piagem van den Vorst van Mataram aan den Rangga Gedé van Soemedang en uit die van Singaprabangsa aan Ki Astrawadana en Wanajoeda met Joeda Carti uit het rapport van Juliaan de Silva D. 2 Juli 1641.*

Voor de chronologische interpretatie van de beide piagems en daarmede tevens van de stichting van het regentschap Krawang wordt aan het rapport van Juliaan de Silva groote historische waarde toegekend. Daarbij wordt Joeda Carti van dit rapport zonder meer vereenzelvigd met den Joeda Bangsa uit de piagems. Is zulks wel toelaatbaar?

Een rechtstreeksche vermelding, dat Joeda Bangsa ook den naam Joeda Karti gedragen heeft, hebben we nergens kunnen vinden [1]). Overigens lijkt ons de mogelijkheid niet uitgesloten, dat Ki Joedabangsa, om welke reden dan ook, inderdaad den naam Joeda Karti gevoerd heeft.

III. *Betreffende den stichtingstijd van Krawang, volgens een plaatselijk verhaal.*

Toen Aria Wirasaba in Krawang niets tegen Pangéran Pager Agoeng uitrichtte en elk bericht van hem uitbleef, zond de Vorst van Mataram Adipati Kartaboemi van Galoeh daarheen om den Bantenschen Pangéran alsnog van daar te verdrijven. Adipati Kartaboemi volbracht de hem opgedragen taak en vestigde zich te Oedoeg-oedoeg, waar echter ook de overwonnen Bantammers bleven huizen. Hij overleed daarna op een reis van Mataram naar Krawang. Zijn zoon, Panembahan Singaprabangsa, volgde hem op als Adipati Kartaboemi II. Deze stichtte de hoofdnegorij Krawang op een plaats, uitgekozen door Toemenggoeng Tambakbaja,

---

[1]) Wel vonden we in *Poesaka Soenda* opgeteekend, dat voor „Karti" de benaming „Bangsa" gesteld kán worden z. a.: Raksa Karti-Rana Bangsa. (Dialect Loeragoeng betreffende „Ngaran", in de *Poesaka Soenda* Maart/April 1927 no. 3/4).

Dipindai dengan CamScanner

den broeder zijns vaders, — en wel omstreeks den tijd dat J.P. Coen het Jacatrasche veroverde. Panembahan Singaprabangsa zou daarbij den Hollanders den noodigen bijstand hebben verleend en erlangde daarvoor eenige landen tot belooning. (Vergelijk T.N. I, 1839 Deel I; Statistische aanteekeningen over Krawang.)

De verovering van Jacatra door J. P. Coen had plaats in 1619. De stichting van Krawang als hoofdnegorij zou dus omstreeks denzelfden tijd plaats hebben gehad, en wel door Adipati Kartaboemi II. De werkzaamheid van zijn vader, Adipati Kartaboemi I, zou derhalve noodzakelijk eenigen tijd voor 1619 verlegd moeten worden. Zulks is in strijd met de algemeen gangbare opvatting, dat Adipati Kartaboemi I pas nà de demping van den Oekoerschen opstand, dus nà 1632, naar Krawang werd gezonden.

Bovendien vormde de rijstvoorziening van Mataram van Krawang uit een zeer voornaam punt in de opdracht aan Adipati Kartaboemi I. En van de aanwezigheid van eenigen rijstvoorraad in Krawang was zelfs in 1628/1629, tijdens de belegering van Jacatra, nog niets te bespeuren.

Wat betreft Adipati Kartaboemi II zelf: Zijn komst te Krawang zou volgens den brief van de Tjiasemsche Oemboels geschied zijn op last van Soesoehoenan Tegalwangi, dus niet voor 1646; volgens verschillende babads na de volkstelling van Poespawangsa, dus omstreeks 1656.

Alles bij elkaar genomen lijkt ons het Krawangsche verhaal omtrent de stichting van de hoofdplaats Krawang ten tijde van de verovering van Jacatra door J. P. Coen, te veel tegenstrijdigheden of onjuistheden te bevatten, om daaraan eenige historische waarde te kunnen toekennen.

Dr. De Haan zegt te dien aanzien: „dit verhaal, dat Hageman van den Aria van Krawang had, lijdt blijkbaar aan sterke overdrijving, waarvan de bedoeling is, de oudheid en glorie van de regentenfamilie (van Krawang) op te vijzelen". (*Priangan* III Commentaren p. 162)

Dipindai dengan CamScanner

Dipindai dengan CamScanner

205
178
28

Dipindai dengan CamScanner

Dipindai dengan CamScanner

CS Dipindai dengan CamScanner

SLAMET AHMADI
Tanggal :
Paraf :

QC PASSED

Dipindai dengan CamScanner

Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka Koleksi Buku langka

Dipindai dengan CamScanner